

Baltijas Arhīvu fondi trimdā un šodien

Katrīna Mēritsa (Katrīn Meerits)

Baltijas Arhīvu fondi Zviedrijas Nacionālajā arhīvā

Baltijas Arhīvu fonds tika dibināts Zviedrijā pirms 40 gadiem. Baltijas Arhīvu fonda kolekcijas vēl joprojām atrodas Zviedrijas Valsts arhīvā, kur tās ir pieejamas pētniekiem. Baltijas Arhīvu fonda kolekcijās galvenokārt atrodas informācija par Zviedrijā dzīvojošajiem igauņu bēgļiem.

Zviedru, igauņu, latviešu un lietuviešu sadarbības organizācija Baltijas Komiteja tika dibināta Stokholmā, 1943. gada pavasarī, vēl pirms lielās iedzīvotāju izceļošanas 1944. gada rudenī. Tā par savu mērķi uzskatīja publicēt tekstus par Baltijas valstu pagātni un tagadni. Igauņus komitejā pārstāvēja tās dibinātājas organizācijas priekšsēdētājs - bijušais valsts ministru prezidents un pēdējais vēstnieks Maskavā – Augusts Rejs (August Rei) un profesors Haralds Perlits (Harald Perlitz). H. Perlitu vēlāk nomainīja profesors Ants Ors (Ants Oras). Latviju pārstāvēja profesors Francis Balodis, Lietuvu – bijušais Lietuvas vēstnieks - rakstnieks Igns Šeinis (Ignas Scheynius). Zviedrus pārstāvēja jurists – topošais profesors – Hildings Ēks (Hilding Eek) un redaktors Nilds Bohmans (Nild Bohman), Humanitāro zinātņu akadēmijas bibliotekārs Ādolfs Šīks (Adolf Schück) un profesors Birgers Nermans (Birger Nerman). B. Nermans, kurš aktīvi atbalstīja Baltijas valstu bēgļus pēc kara, laikā no 1923. līdz 1925. gadam bija arheoloģijas profesors Tartu Universitātē. B. Nermanu ievēlēja par Baltijas Komitejas priekšsēdētāju.

Laikā no 1943. līdz 1944. gadam Baltijas Komiteja strādāja pie vairākām grāmatām un brošūrām par situāciju Baltijas valstīs. 1945. gadā Baltijas Komitejas darbības lauks paplašinājās. Lai pārtrauktu Baltijas valstu karavīru nosūtīšanu no Zviedrijas uz Padomju Savienību, komiteja kontaktējās ar Zviedrijas valdības pārstāvjiem, nosūtīja telegrammu Zviedrijas Karalim Gustavam V, rakstīja rakstus laikrakstiem un teica runas.

1950tajos gados Baltijas Komitejas darbība kļuva vēl aktīvāka. Pieauga tās dalībnieku skaits. Komiteja organizēja sanāksmes, protesta akcijas, sūtīja vēstules rietumvalstu valdībām, apmeklēja konferences, organizēja izstādes par Baltijas valstīm, u.c.

1966. gadā - pēc 20 trimdas gadiem - Baltijas Komitejas priekšsēdētājs Birgers Nermans piedāvāja nodibināt Baltijas Arhīvu fonda komiteju, kuras uzdevums būtu igauņu, latviešu un lietuviešu materiālu vākšana un kārtošana, pievēršot pastiprinātu uzmanību materiāliem, kuri sniedz informāciju par igauņu, latviešu un lietuviešu aktivitātēm un dzīvi trimdā, jo īpaši Ziemeļvalstīs. Vienlaicīgi bija plānots veidot arhīvu fondu bibliotēka un laikrakstu, žurnālu, drukātā materiāla un fotogrāfiju arhīvu. Baltijas Arhīvu fonda statūti paredzēja, ka tiesības ievēlēt valdi un audita komiteju bija Baltijas Komitejas ģenerālajai asamblejai. Turklāt valde bija neatkarīga savā darbā un lēmumu pieņemšanā. Birgers Nermans ievēlēja par Baltijas Arhīvu fonda priekšsēdētāju. Kalju Lepiku (Kalju Lepik) uzaicināja strādāt par direktoru.

Atskatoties pagātnē, jāatzīst, ka bija pēdējais laiks nopietni iesaistīties arhīva materiāla vākšanā. Gadiem ejot, organizācijas un to pašreizējie un bijušie biedri bija uzkrājuši dokumentus par organizāciju daudzveidīgajām un spilgtajām kultūras aktivitātēm, bēgļu adaptāciju jaunajā sabiedrībā, kontaktiem ar iestādēm, kā arī nozīmīgāko organizāciju politiskajām iniciatīvām, aizsargājot Baltijas valstu tautu tiesības starptautiskajā arēnā. Aktīvākie pirmās trimdā dzīvojošās paaudzes pārstāvji kļuva vecāki un aizgāja mūžībā. Daudzos gadījumos cilvēka nāve nozīmēja ātrāku vai vēlāku dokumentu bojāeju.

Lai gan sākotnēji, dibinot arhīvu fondu, tas nebija paredzēts tikai igauņu dokumentiem, lielākā daļa Baltijas Arhīvu fonda materiālu ir par Igauniju. Viens no iemesliem ir tas, ka igauņu kopiena bija lielākā baltiešu kopiena Zviedrijā un galvenokārt tieši igauņi strādāja pie Baltijas Arhīvu fonda izveidošanas.

Kārtojot dokumentus, radās virkne risināmu jautājumu. Steidzamākais no tiem bija saistīts ar materiālu glabāšanu. Bija sāpīgi atzīt, ka parastās telpas nav piemērotas materiālu ilgtermiņa glabāšanai.

Lai iegūtu piemērotas telpas materiālu glabāšanai, tika uzsāktas sarunas ar Zviedrijas Valsts arhīvu. 1968. gadā tika pabeigta Valsts arhīva jaunā, modernā, klintīs iebūvētā ēka. Pārrunu rezultātā valsts arhīva vadītājs piešķīra Baltijas Arhīvu fondam tiesības glabāt Valsts arhīva telpās to sakārtotos un uzskaitītos personu, iestāžu un organizāciju arhīvu fondus.

Organizācijas un privātpersonas bieži lūdza padomu Baltijas Arhīvu fondam par dokumentu kārtošanu un glabāšanu. 1972. gadā Baltijas Arhīvu fonds Stokholmā organizēja arhivēšanas kursus, kuros sniedza pamata informācija par dokumentu kārtošanu un glabāšanu un arhīva sarakstu veidošanu.

Trimdas organizācijās tika lasītas lekcijas, lai informētu par Baltijas Arhīvu fondu un nepieciešamību saglabāt dokumentus par trimdas kopienas dzīvi un aktivitātēm.

Lai izglītotu cilvēkus arhīvu fondu kārtošanas un glabāšanas jomā, 1972. gadā Baltijas Arhīvu fonds (BA) izdeva nelielu arhivēšanas terminu vārdnīcu un 1978. gadā brošūru "Arhīva kārtošanas vadlīnijas", kuru sakārtoja Ago Pertels (Ago Pärtel) – Baltijas Arhīvu fonda priekšsēdētājs.

1973. gadā BA, sadarbojoties ar Zviedrijas Valsts arhīvu un Baltijas Institutu, Valsts arhīvā organizēja simpoziju par arhivēšanas jautājumiem. Simpoziju atklāja valsts arhivāre Eke Kromnova (Åke Kromnow) ar referātu par zviedru arhīva darba organizāciju "Arhīva kārtošanas vadlīnijas".

Tajā pašā laikā Valsts arhīvs atklāja izstādi ar dokumentu, karšu un fotogrāfiju ekspozīciju par Baltijas valstu vēsturi no 13. gadsimta sākuma līdz 1930to gadu beigām. Izstādes apmeklētājiem bija iespēja redzēt Bīskapam Albertam adresēto Pāvesta Inocenta III vēstuli, 1255. gada 27. augustā noslēgto līgumu starp Vācu ordeni un Oslo iedzīvotājiem par viņu tiesībām un pienākumiem, 1346. gadā sastādītu dokumentu, kurš apliecina, ka Dānijas Karalis Valdemārs par 19 000 mārciņām tīra sudraba pārdeva viņam piederošās Igaunijas teritorijas Vācu ordenim, Gustava II Ādolfā 1632. gada 30. Jūnijā parakstītu dokumentu par Tartu Universitātes dibināšanu un vairākus citus retus un interesantus dokumentus. Starp interesantākajām mapēm un zīmējumiem bija 1593. gada Dagō karte un 1704. gada Tartu aplenkuma plāns. Baltijas Arhīvu fondi publicēja izstādes katalogu.

1973. gadā Zviedrijas valsts arhivāre Eke Kromnova apmeklēja Baltijas Arhīvu Fondu, lai labāk iepazītos ar tā darbu. Šajā laikā Baltijas Arhīvu fonda birojs kopā ar citu igauņu organizāciju birojiem atradās vietā ar nosaukumu Arsenalsgatana, Stokholmā. Vēlāk tie tika pārcelti uz Igauniju māju Vallingatana ielā. Apmeklējuma rezultātā tika publicēts kopīgi izstrādāts aicinājums. Tajā bija izteikts aicinājums igauņiem, latviešiem un lietuviešiem saglabāt vai nodot viņu personīgos arhīvus Baltijas Arhīvu fondam. Organizācijas tika aicinātas konsultēties ar BA par savu dokumentu sakārtošanu un glabāšanu. Zviedri tika uzrunāti šādi: "Ja jums ir kādi dokumenti par Baltijas valstīm vai Baltijas valstu bēgļiem Zviedrijā vai viņu atrašanos vietu, lūdzu, sazinieties ar Baltijas Arhīvu fondu, lai sniegtu informāciju vai iesniegtu dokumentus. Ja jūs vēlaties dalīties atmiņās par Baltijas bēgļu ierašanos vai viņu sagaidīšanu, vai atsevišķiem notikumiem, piemēram, aizliegumu Baltijas bēgļiem ierasties Zviedrijā, lūdzu, pierakstiet tās un nododiet Baltijas Arhīvu fondam". Uzaicinājumu publicēja Igaunijas un Zviedrijas laikrakstos.

1978. gadā Baltijas Arhīvu fonds publicēja izdevumu “Jākoba Hurta ģimenes sarakste laikā no 1866. līdz 1817. gadam”. Pirmajā sējuma bija iekļautas vēstules par laiku no 1866. līdz 1892. gadam, bet otrajā – no 1893. līdz 1917. gadam. Otrā sējuma beigās bija ievietots personu saraksts, vietu nosaukumi un dzimtas koks. Publikāciju sagatavoja medicīnas doktors un kultūras vēsturnieks Henno Lenders (Henno Lender). Materiālu apkopotājs priekšvārdā raksta: “1961. gadā es sazinājos ar savu skolasbiedru no Tallinas Nikolaja Ģimnāzijas laikiem - Jākoba Hurta mazdēlu arhitektu Gunnaru Hurtu - un trīs reizes ciemojos viņa mājā Koblenzā. Gunnars Hurts parādīja man savas ģimenes vēstules. Viņš izteica nožēlu, ka viņa finansiālais stāvoklis neļauj tās publicēt. 1930. gadā Gunnars Hurts bija apmeklējis savu tanti Matildi Morfeltu – Meeveli (Mathilde Mohrfelt–Mäeväli) viņas dzīves vietā Valgā. Tantes šķūnī atradās grozs ar vēstulēm, un viņa ļāva tās paņemt publicēšanai”.

1980tie gadi bija nozīmīgi ar šādiem notikumiem: Jakoba Hurta ģimenes sarakste tika izdota vēl vienā sējumā “Gunnara Hurta vēstules Mikhelam Hurtam un Henno Lenderam”. Izdevumā tika iekļautas arī Alfona Hintcera (Alfons Hintzer) atmiņas par Jakobu Hurtu, kā arī Helvi Katajavuori un Henno Lendera gūtie iespaidi tikšanās laikā ar Gunnaru Hurtu.

1983. gadā aizsākās BA atmiņu sērijas. Pirmā publikācija bija “Mana dzīve un darbs” (*Minu elukäik ja tegevus*), kuru sarakstīja *Eduards Karma*. Otrais sējums “Atmiņu drumslas 1940–1946” (*Mälestuskilde 1940–1946*) iznāca 1985. gadā.

Par godu pasākumam “Trešās vispasaules igauņu dienas”, kurš notika 1980. gada vasarā, Stokholmā, Baltijas Arhīvu fonds izveidoja izstādi par savām aktivitātēm. Ekspozīcijā bija iekļauti Juhana Āvika (Juhan Aavik) un Karla Ristikivi dokumenti, bīskapa Konrāda Vēma (Konrad Veem) tēva Georga Vēma (Georg Veem) dienasgrāmata par laiku no 1890. līdz 1907. gadam, kad viņš bija draudzes rakstvedis un skolotājs igauņu apdzīvotā vietā Krievijā, Neatkarības kara laikā uzņemtās fotogrāfijas un fotogrāfijas no Jakoba Hurta kolekcijas un daudzi citi dokumenti. Baltijas Arhīvu fonds rīkoja arī tikšanos cilvēkiem, kuri strādāja arhīva labā, lai viņi varētu iepazīties un apmainīties ar idejām.

Pasākumam “Gētenburgas ESTIVAL” 1983. gadā tika izveidota izstāde “Baltijas Arhīva fondi”; fotogrāfijas un dokumenti bija apskatāmi arī izstādē par Igauniju pilsētas bibliotēkā.

1984. gadā Stokholmas Armijas muzejs atklāja izstādi “Mare Balticum”. Baltijas Arhīva fonds palīdzēja izstādes veidošanā ar savām fotogrāfijām un dokumentiem.

1984. gadā Baltijas Arhīvu fonds nolēma piedāvāt Baltijas Komitejas ģenerālajai asamblejai reorganizēt Baltijas Arhīvu fondu un izveidot patstāvīgu organizāciju. 1985. gada 6. maijā ģenerālā asambleja izdeva jaunus – neatkarīgas organizācijas – statūtus.

Pirms Igaunijas neatkarības atgūšanas 1990. gadā Baltijas Arhīvu fonds kopā ar Zviedrijas Valsts arhīvu organizēja Baltijas Arhīvu fonda dienas Valsts arhīva konferenču zālē un uzaicināja piedalīties 7 pētniekus no Igaunijas. Atklāšanas uzrunu teica Valsts arhīva departamenta vadītājs Ingemārs Karlsons (*Ingemar Carlsson*), kurš lasīja arī referātu “Nesenās Baltijas valstu vēstures dokumenti Zviedrijas Valsts arhīvā”. Tika lasīti arī igauņu darbi: Pēters Olesks (*Peeter Olesk*) runāja par igauņu kultūras vēstures avotiem, to pašreizējo atrašanās vietu un atpazīstamību; Tīu Ojas (*Tiiu Oja*) darbs bija par baznīcu arhīviem Igaunijas arhīvu fondos; Imbi Kannike sniedza pārskatu par Igaunijas Mantojuma vēstures komitejas arhīvu fondiem (*Eesti Muinsuskaitse Ajaloo Toimkonna Arhiiv*). Otro konferences dienu atklāja Zviedrijas Valsts arhīva arhivārs Svens Lundkvists (*Sven Lundkvist*). Baltijas Arhīvu fondu direktors Kalju Lepiks (*Kalju Lepik*) sniedza pārskatu par arhīvu fondiem viņa vadītajā arhīvā. *Janika Kronberga* runāja par *Karla Risitikivi* Muzeju, Pīps Pillaks (*Peep Pillak*) par padomju režīma nodarīto kaitējumu Igaunijas arhīvu fondiem. Katrīna Raida (*Katrin Raid*) runāja par pagrīdes žurnālistiku Igaunijā laikā no 1967. līdz 1985. gadam. Urmass Olups (*Urmass Oolup*) bija devis savam darbam nosaukumu “Šķiršanās un

atgriešanās. Tallinas dokumentu ceļojums no 1944. līdz 1990. gadam”. Zviedriju pārstāvēja Dāvids Paps (*David Papp*), kurš runāja par igauņu materiāliem Zviedrijas arhīvu fondos. Baltijas Arhīvu fonda dienas noslēdzās ar diskusiju, kuru vadīja Aino Lepika un Anna Talve no organizācijas valdes.

Personīgie arhīvi, kurus Baltijas Arhīvu fonds glabā Zviedrijas Valsts arhīvā

Karla Asta-Rumora (*Karl Ast-Rumor*) arhīvā atrodas liecības par laiku, kad *Asts* bija Igaunijas Vēstniecības Stokholmā preses sekretārs. Liecības attiecas uz laiku no 1939. gada 10. jūlija līdz 1940. gada 23. jūlijam.

Tenis Kinta (*Tõnis Kint*) arhīva fondos ir personīgie dokumenti, sarakste, runas, teksti un pētījumi, kā arī dokumenti par viņa politiskajām aktivitātēm.

Augusta Kerna (*August Koern*) arhīva fondos ir liecības par Igaunijas Vēstniecību Kopenhāgenā un Igaunijas Nacionālo padomi (*Eesti Rahvusnõukogu*), Igaunijas Nacionālo fondu, Baltijas Komiteju un citām organizācijām Dānijā. Arhīvu fondos ir informācija par igauņu bēgļiem Dānijā, kura *A. Kernam* tika nodota pēc bēgļu noņemtu slēgšanas. Šī informācija sniedz priekšstatu par igauņu bēgļu stāvokli Dānijā. Ļoti vērtīgs materiāls ir bēgļu saraksti un kartotēka.

Heinriha Lareteja (*Heinrich Laretei*) arhīvā ir atrodama informācija par Igaunijas Vēstniecības Stokholmā aktivitātēm no 1937. gada, kad Laretejs bija vēstnieks Skandināvijas valstīs. Arhīvā ir arī dokumenti par igauņu bēgļu politiskajām un kultūras aktivitātēm Zviedrijā. Interesants materiāls ir dokumenti par politisko pretošanos Igaunijā laikā no 1940. līdz 1944. gadam un ziņojumi par Igaunijas okupāciju laikā no 1940. līdz 1944. gadam.

Augusta Reja (*August Rei*) arhīva materiāli sniedz informāciju par ievērojamā valstsvīra dzīvi un darbu, jo īpaši trimdā. Šiem fondiem BA ir sagatavoti divi saraksti: pamata saraksts un vēlāk saņemto dokumentu saraksts.

Tādā pašā veidā ir noformēti arī pēdējā Igaunijas Vēstnieka Somijā **Aleksandra Varmas** (*Aleksander Warma*) arhīva materiāli – arī tiem ir divi saraksti: pamata un papildu saraksts.

Augusta Gailita arhīvs nav liels. Tajā ir personīgie dokumenti, sarakste un daži manuskripti. Šeit jāpiemin darba “Vai tu atceries, mana mīlestība?” (*Kas mäletad, mu arm?*) oriģināls un darba “*Toomas Nipernaadi*” eksemplāri vācu un zviedru valodās.

Lielākā **Karla Konstantīna Ristikivi** (*Karl Konstantin Ristikivi*) arhīva vērtība ir viņa dienasgrāmatas: “Literārā Dienasgrāmata 23.10.1941.-16.05.1943.”, “Literārā Dienasgrāmata 12.01.1944.-19.01.1944.” un dienasgrāmata, kuras sarakstītas laikā no 1957. gada 1. augusta līdz 1968. gada 21. jūnijam. Šajā kolekcijā ir arī nepublicēti manuskripti, kuri ir sarakstīti ar pseidonīmiem: Kristians Stēns (*Christian Steen*) “*Södergök är dödergök*”, Kents Jansons (*Kent Jansson*) “*Varning för blindgångare*” un “*Att se i blindo*”. Darbu “*Södergök är dödergök*” ir tulkojis Jāns Kross (*Jaan Kross*) un 1992. gadā to publicēja “*Kupar*”.

Komponista **Juhana Āvika** (*Juhan Aavik*) arhīvos ir personīgie dokumenti, sarakste, mūzikas skaņdarbu saraksti, raksti un manuskripti. Īpaši vērtīgi ir memuari “Sekojo mūzikai. Atmiņas un pārdomas I-VI” (*Muusika radadel. Mälestusi ja möl gutusi eluteelt*). Tikai I daļu 1959. gadā Toronto publicēja *Orto*. Juhana Āvika arhīvos ir arī viņa sievas Almas Āvikas

dokumenti. Publicētie skaņdarbi un manuskripti neatrodas Baltijas Arhīvu fondos, tie ir vai tiks atdoti Tallinas Mūzikas muzejam.

Karikatūrista un grāmatu ilustratora **Eižena Baha** (*Eugen Bach*) arhīva materiālos ir karikatūras, portreti, grāmatu ilustrācijas, izgriezumi no laikrakstiem.

Endela Koksa (*Endel Kõks*) arhīvā ir sarakste, informācija par māksliniekiem un izstādēm un sarakste ar Igaņu mākslinieku centru, kā arī ar šo centru saistīti dokumenti.

Mākslinieka un rakstnieka **Antsa Murakina** (*Ants Murakin*) arhīvos ir informācija par mākslas izstādēm, kā arī npublicētu darbu manuskripti, piemēram, “Maģiskais spogulis. Bērnības atmiņas un iespaidi” (*Võlupeegel. Mälestusi ja elamusi lapsepõlvest*).

Lielākā daļa etnogrāfes **Helmi Kurrikas** (*Helmi Kurrik*) arhīva fondu ir materiāli par igauņu tautas tērpiem. No viņas manuskriptiem jāpiemin “Garīdzniecība un izglītība Tartu laikā no 1766. līdz 1768. gadam” (*Tartumaa kiriku- ja kooliolud 1766–1768*), “Asinis ēdienā” (*Veri söögimajanduses*), “Igaņu caurā vīle” (*Eesti pilu*), “Par mūsu muzeju vēsturi” (*Meie muuseumite arengust*), “1938. gada vasara pie Peipusa krieviem” (*Peipsivenelaste juures suvel 1938*).

Lenderas Meiteņu skolas dibinātājas **Elfrīdas Lenderas** (*Elfriede Lender*) arhīvā ir iekļauta korespondence, sniedzot plašu informāciju par igauņu dzīvi un darbu trimdā daudzās valstīs.

Henno Lendera arhīvos ir korespondence, atmiņas, informācija par Igaņu studentu apvienību (*Eesti Üliõpilaste Selts*) un studijām, kā arī senāku dokumentu kopijas.

Diemžēl ierobežotā laika dēļ es nevaru sniegt informāciju par visiem personīgajiem arhīviem Baltijas Arhīvu fondā. Turpmāk tekstā esmu minējis personas, kuru arhīvi glabājas mūsu fondos:

Satversmes sapulces biedrs, Veterinārās komitejas priekšsēdētājs Augusts Arras (*August Arras*);

Pulkvežleitnants Karls – Ēvalds Līvola (*Karl-Evald Liivola*);

Profesors Birgers Nermans (*Birger Nerman*);

Literārais darbinieks Olevs Parlo (*Olev Parlo*);

Skolas direktors un “Kirik-Kool” redaktors Ants Rots (*Ants Roots*);

Prezidenta Konstantina Petsa (*Konstantin Päts*) dēls Leo Petss;

Majors Haralds Vīrsalu (*Harald Viirsalu*).

Maikla Dekvekera (*Michel Dequeker*) arhīvos, kurš tulkoja Marijas Underas (*Marie Under*) darbus franču valodā, ir materiāli par vairākām Marijas Underas poēmām un Andrus Sāreste (*Andrus Saareste*) vārdnīcu.

Papildus iepriekš minētajam fondos ir vairāki mazāki arhīvu fondi, kuros citu dokumentu starpā ir informācija par igauņu pieredzēto Padomju Savienības un Vācijas kara cietumos.

Baltijas Arhīvu fondu ievietotie iestāžu un organizāciju arhīvi Zviedrijas Valsts arhīvā:

Balti Humanistlik Ühing;

Eesti Akadeemiline Koondis Rootsis;

Eesti Büroo Helsinkos un laikraksts “*Malevlande*”;
Bijušie *Eesti Noorsoo Kasvatuse Seltsi Tütarlaste Gümnaasium* studenti Zviedrijā;
Eesti Teaduslik Instituut;
Eesti Veterinaararstide Ühing Rootsis;
EKNNÜ Gēteborgā;
Kommittén för kulturellt baltiskt samarbete;
Baltiska Kommittén;
ENMKÜ Lundā;
Eesti Laulukoor Lundā;
Eesti Noorte Näitering Lundā;
Eesti Täienduskooli Koolitoimkond Lundā;
Eesti Kristlik Noorte Naiste Ühing Stokholmā;
Eesti Rahvuslik Liit;
Bēgļu nometne Vācijā *Uchte-"Kungla"*;
Igaunijas Sarkanā krusta Komiteja Hamburgā.

Atsevišķā Baltijas Arhīvu fondā ir sakārtoti dokumenti zem nosaukuma “**Igaunijas Republika 1918.-1939.**”. Par šo fondu zināja tikai daži Zviedrijas Valsts arhīva un Baltijas Arhīvu fonda darbinieki. Protams, par iemeslu tam bija bailes, ka Padomju Savienība varētu pieprasīt šos Igaunijas Republikas dokumentus. Šajā īpašajā fondā bija 31 vienība – dokumenti par Igaunijas Republikas pārstāvju braucieniem uz ārvalstīm, Ārlietu ministrijas un Parlamenta ārlietu komisijas dokumenti par laiku no 1918. līdz 1939. gadam. Vissvarīgākais dokuments, protams, bija starp Igaunijas Republiku un Krievijas Padomju Federālās Sociālās Republikas noslēgtais Tartu Miera līgums. 1940. gada martā Ārlietu ministrija nosūtīja valsts nozīmes dokumentus uz Igaunijas vēstniecību Stokholmā. Iespējams, ka tos Stokholmā ar kuģi “Suur Tõll” nogādāja vēstniecības preses sekretārs Karls Asts (*Karl Ast*). 1940. gada jūlijā, pēc Igaunijas okupācijas, daļa no dokumentiem tika nogādāti atpakaļ uz Igauniju, bet nozīmīgākie dokumenti palika Stokholmā. Tā kā Igaunijas vēstniekam Stokholmā Heinriham Laretejam bija jānodod vēstniecība Padomju vēstniecībai, viņš paturēja valsts dokumentus. Pēc trimdas valdības premjerministra Augusta Reja, kurš pildīja prezidenta pienākumus, nāves 1963. gadā Stokholmā, viņa arhīva fondi nonāca Baltijas Arhīvu fondā. Kopā ar A. Reja personīgajiem dokumentiem viņa atraitne Terēze Reja (*Therese Rei*) nodeva arhīvā arī valsts dokumentus. Baltijas Arhīvu fonds savukārt nodeva šos dokumentus, kuri gadu desmitiem ilgi bija glabājušies trimdā Zviedrijā, Nacionālajam arhīvam, un pašlaik tie ir Igaunijas Valsts arhīvā un pieder Igaunijai. Tiem, kurus interesē šis jautājums, es iesaku ieskatīties izstādes katalogā “Atpakaļ mājās”, kurā ir aprakstīti Igaunijas Republikas dokumenti, kurus Baltijas Arhīvu fondi nodeva Nacionālajam arhīvam.

Kādēļ Baltijas Arhīvu fondi nav pārvietoti uz Igauniju?

Baltijas Arhīvu fondu darbinieki uzskata, ka arhīva kolekcijas, izņemot iepriekš minētos valsts dokumentus, ir izveidotas ārpus Igaunijas - trimdā - un šā iemesla dēļ tām ir jāpaliek Zviedrijā. Pie šā uzskata var turēties tikai tādā gadījumā, ja materiālu glabāšanas apstākļi ir droši un dokumenti ir pieejami izpētei. Zviedrijas Valsts arhīva glabātuves, protams, ir drošas, un jebkurš interesents var saņemt atļauju piekļuvei dokumentiem.

Lai saņemtu šādu atļauju, ir jāraksta pieteikums Baltijas Arhīvu fondu valdes priekšsēdētājam Aino Lepikam (Aino Lepik). Šīs valdes locekļi ir Aino Lepiks, Kaljo Kēriks (*Kaljo Käärrik*), Anna Talve (*Anna Talve*), Matss Estonius (*Mats Estonius*), Katrīna Mēritsa (*Katrin Meerits*), Evi Eihorna (*Evi Eichorn*). Ilggadējais valdes loceklis Aleksanders Terras nesen aizgāja mūžībā.

Atļauju dokumentu izpētei var izsniegt tikai Baltijas Arhīvu fondi. Arhīvā tiek ievērots 1977. gada 30. marta valdes lēmums, kurš nosaka, ka BA noguldītos arhīvu fondus Zviedrijas Valsts arhīvā var izmantot pētniecības nolūkos tikai pētnieki, kuru darbu uzrauga universitāte vai jebkāda cita pētniecības iestāde.

Kopš Igaunija atguva neatkarību, Baltijas Arhīvu fondi nesaņem jaunus materiālus, kurus nepieciešams kārtot un novietot Zviedrijas Valsts arhīvā. Ir svarīgi nodrošināt to trimdas baltiešu un organizāciju nesakārtoto materiālu saglabāšanu, kuri vēl joprojām nav droši noguldīti arhīvu fondos.

Tulkoja tulkošanas birojs SIA APLIS. info